

KORPORATIV BOSHQARUVDA RISK MENEJMENTINING SAMARADORLIKNI TA'MINLASHDAGI O'RNI

Xolmurodova F.S.

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi magistranti

Annotatsiya

Mazkur tezisdagi korporativ boshqaruv tizimida risk menejmentining o'ri, uning samaradorlikni ta'minlashdagi ahamiyati hamda zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda risklarni boshqarish mexanizmlarining dolzarbligi tahlil qilingan. Tadqiqotda korporativ tuzilmalarda yuzaga keladigan asosiy risk turlari, ularni aniqlash, baholash va kamaytirish usullari yoritilgan. Shuningdek, integratsiyalashgan risk menejmenti tizimining korporativ boshqaruv samaradorligini oshirishdagi roli, xalqaro tajriba va zamonaviy yondashuvlar asosida asoslab berilgan

Kalit so'zlar: korporativ boshqaruv, risk menejmenti, samaradorlik, risklarni boshqarish, integratsiyalashgan tizim, iqtisodiy xavflar, risklarni baholash, boshqaruv samaradorligi, innovatsion yondashuvlar, barqaror rivojlanish.

Korporativ boshqaruv tizimida risk menejmentining o'ri zamonaviy iqtisodiy muhitda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki globallashtirish jarayonlarining jadallashuvi, raqobatning keskinlashuvi, moliyaviy bozorlardagi beqarorlik hamda tashqi va ichki omillarning tez o'zgaruvchanligi korxonalar faoliyatida noaniqlik darajasini sezilarli darajada oshirmoqda. Bunday sharoitda korporativ boshqaruv tizimining samaradorligi bevosita risklarni aniqlash, baholash va boshqarish darajasiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Shu sababli, risk menejmenti tizimini takomillashtirish va uni korporativ boshqaruvning barcha darajalariga chuqur integratsiyalash bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, strategik qarorlar qabul qilishda risk omillarini hisobga olish korxonaning uzoq muddatli muvaffaqiyati va barqaror rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Korporativ boshqaruvning asosiy maqsadi aksiyadorlar, investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlarning manfaatlarini himoya qilish, resurslardan samarali va oqilona foydalanish hamda tashkilotning barqaror rivojlanishini ta'minlashdan iboratdir. Ushbu maqsadlarga erishishda risk menejmenti tizimi muhim boshqaruv instrumenti sifatida xizmat qiladi. Risk menejmenti orqali korxonada faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlar oldindan aniqlanadi, ularning ehtimoli va ta'sir darajasi baholanadi hamda ularni kamaytirish yoki oldini olish bo'yicha aniq chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Shu bilan birga, risk menejmenti nafaqat xavflarni kamaytirish, balki mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish imkonini ham yaratadi, bu esa korxonada faoliyatining umumiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Risklar o'z mohiyatiga ko'ra turli xil bo'lib, ular moliyaviy, operatsion, strategik, huquqiy, texnologik va reputatsion risklarga ajratiladi. Moliyaviy risklar korxonaning pul oqimlari, kredit majburiyatlari va investitsiya faoliyati bilan bog'liq bo'lib, ular likvidlik yetishmovchiligi yoki moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin. Operatsion risklar esa ichki jarayonlar, inson omili yoki texnik nosozliklar natijasida yuzaga keladi va ishlab chiqarish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Strategik risklar noto'g'ri boshqaruv qarorlari yoki tashqi muhitdagi o'zgarishlar natijasida yuzaga kelib, korxonaning uzoq muddatli rivojlanish istiqbollari ta'sir qiladi. Huquqiy risklar qonunchilik talablariga rioya qilmaslik bilan bog'liq bo'lsa, reputatsion risklar korxonaning obro'sining pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu bois, barcha turdagi risklarni kompleks va tizimli yondashuv asosida boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy sharoitda risklarni boshqarish jarayoni bir necha muhim bosqichlarni o'z ichiga oladi, ya'ni risklarni aniqlash, ularni tahlil qilish, baholash, ustuvorligini belgilash, boshqarish strategiyalarini ishlab chiqish va doimiy monitoring qilish. Ushbu jarayonlarda sifat va miqdoriy tahlil usullaridan keng foydalaniladi. Masalan, ehtimollik va ta'sir darajasini aniqlash, ssenariylar asosida prognozlash, statistik va matematik modellashtirish kabi usullar risklarni aniq baholash imkonini beradi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar va axborot tizimlarining rivojlanishi risk menejmenti tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qilmoqda. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (big data) va avtomatlashtirilgan monitoring tizimlari orqali risklarni real vaqt rejimida kuzatish va tezkor choralar ko'rish imkoniyati yaratilmoqda.

Xalqaro tajribada korporativ risk menejmenti tizimi alohida strategik yo'nalish sifatida shakllangan bo'lib, integratsiyalashgan risk menejmenti konsepsiyasi keng qo'llanilmoqda. Ushbu yondashuv risklarni korxonaning barcha bo'linmalari va boshqaruv darajalarida yagona tizim asosida boshqarishni nazarda tutadi. Natijada, risklar alohida-alohida emas, balki o'zaro bog'liq holda kompleks tarzda ko'rib chiqiladi, bu esa ularni samarali boshqarish imkonini beradi. Integratsiyalashgan yondashuv, shuningdek, korporativ strategiya va risk menejmenti o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlab, tashkilotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, zamonaviy korporativ boshqaruv tizimida risk menejmenti faqat muammolarni bartaraf etish vositasi sifatida emas, balki imkoniyatlarni aniqlash va ulardan maksimal darajada foydalanish mexanizmi sifatida ham qaralmoqda. Bu esa risk menejmentining strategik boshqaruvdagi rolini yanada kuchaytiradi va uni tashkilot muvaffaqiyatining asosiy omillaridan biriga aylantiradi. Natijada, risk menejmenti tizimi samarali yo'lga qo'yilgan korxonalar bozorda raqobatbardoshligini oshiradi, moliyaviy barqarorligini mustahkamlaydi va uzoq muddatli istiqbolda yuqori natijalarga erishadi.

1-jadval**Korporativ boshqaruvda risk turlari va ularning ta'siri⁸³**

Tr	Risk turi	Tavsifi	Ta'sir darajasi
1	Moliyaviy risk	Valyuta, foiz stavkalari, likvidlik bilan bog'liq	Yuqori
2	Operatsion risk	Ichki jarayonlar va tizimlardagi xatoliklar	O'rta
3	Strategik risk	Noto'g'ri qarorlar yoki bozor o'zgarishlari	Yuqori
4	Huquqiy risk	Qonunchilikka rioya qilmaslik	O'rta
5	Reputatsion risk	Obro'-e'tibor yo'qotilishi	Yuqori

Mazkur jadvalda korporativ boshqaruv tizimida uchraydigan asosiy risk turlari va ularning korxonaga faoliyatiga ta'sir darajasi ko'rsatilgan. Eng katta xavf strategik, moliyaviy va reputatsion risklarda kuzatiladi. Shu sababli, ushbu risklarga alohida e'tibor qaratish talab etiladi.

Risklarni baholash jarayonida sifat va miqdoriy usullardan kompleks foydalanish korporativ boshqaruv tizimining samaradorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi, chunki bu yondashuv risklarni har tomonlama chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Sifat usullari asosan ekspert baholari, SWOT tahlil, Delphi usuli kabi yondashuvlar orqali risklarning umumiy xususiyatlarini, ularning kelib chiqish sabablari va mumkin bo'lgan oqibatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Miqdoriy usullar esa statistik tahlil, matematik modellashtirish, ehtimollik nazariyasi hamda moliyaviy ko'rsatkichlar asosida risklarning ehtimoli va ta'sir darajasini aniq raqamlar orqali ifodalash imkonini beradi. Bunday yondashuv boshqaruv qarorlarini yanada asosli, aniq va samarali qabul qilishga xizmat qiladi, chunki rahbariyat risklarning real darajasini ko'ra oladi va ular bo'yicha ustuvorlikni belgilay oladi. Shu bilan birga, risklarni baholashda kompleks yondashuvni qo'llash ularning o'zaro bog'liqligini aniqlashga ham yordam beradi, bu esa tizimli risklarni boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro tajribada integratsiyalashgan risk menejmenti tizimi, ya'ni Enterprise Risk Management (ERM) konsepsiyasi keng qo'llanilib, u zamonaviy korporativ boshqaruvning ajralmas qismi sifatida qaralmoqda. Ushbu tizimning asosiy mazmuni shundan iboratki, risklar alohida-alohida emas, balki korxonaning barcha bo'linmalari va boshqaruv darajalarida yagona yondashuv asosida boshqariladi. ERM tizimi risklarni strategik rejalashtirish jarayoniga integratsiyalash orqali korxonaning uzoq muddatli maqsadlariga erishishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu yondashuv risklar

⁸³ ISO 31000: Risk management — Guidelines, International Organization for Standardization, 2018.

to'g'risidagi axborotlarni markazlashtirish, ularni tahlil qilish va boshqaruv qarorlariga tezkor kiritish imkonini beradi. Natijada, korporativ boshqaruv tizimida shaffoflik, hisobdorlik va nazorat darajasi sezilarli darajada oshadi, bu esa investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston sharoitida ham so'nggi yillarda korporativ boshqaruv va risk menejmenti tizimini rivojlantirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, korporativ boshqaruv standartlarini joriy etish, ichki audit tizimlarini kuchaytirish, risklarni boshqarish bo'yicha normativ-huquqiy bazani takomillashtirish kabi chora-tadbirlar bu yo'nalishda muhim qadam bo'lib xizmat qilmoqda. Shunga qaramay, ayrim korxonalarda risk menejmenti tizimi hali to'liq shakllanmagan, zamonaviy usullar va texnologiyalar yetarli darajada joriy etilmagan hamda malakali mutaxassislar yetishmasligi kuzatilmoqda. Bu holat esa korporativ boshqaruv samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, risklarning noto'g'ri baholanishiga yoki e'tibordan chetda qolishiga olib kelishi mumkin.

Shu bois, O'zbekiston korxonalarida risk menejmenti tizimini yanada takomillashtirish, uni xalqaro standartlar asosida rivojlantirish, zamonaviy raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va mutaxassislar malakasini oshirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, risklarni boshqarish madaniyatini shakllantirish, ya'ni barcha darajadagi xodimlarda risklarga nisbatan mas'uliyatli yondashuvni rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Faqatgina shunday kompleks yondashuv orqali korporativ boshqaruv tizimining samaradorligini oshirish va korxonalar faoliyatining barqaror rivojlanishini ta'minlash mumkin.

2-jadval

Risklarni boshqarish bosqichlari⁸⁴

Bosqich	Jarayon nomi	Mazmuni
1	Aniqlash	Risklarni topish
2	Baholash	Ehtimol va ta'sirni aniqlash
3	Rejalashtirish	Choralarni ishlab chiqish
4	Monitoring	Doimiy nazorat
5	Takomillashtirish	Tizimni rivojlantirish

Mazkur bosqichlar risk menejmentining uzluksiz jarayon ekanligini ko'rsatadi. Har bir bosqich o'zaro bog'liq bo'lib, tizimli yondashuvni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, korporativ boshqaruv tizimida risk menejmentining samaradorlikni ta'minlashdagi o'rni beqiyosdir. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxonalar nafaqat mavjud risklarni kamaytirishga, balki yangi imkoniyatlarni aniqlashga ham intilishi zarur. Bu esa risk menejmentini strategik boshqaruvning ajralmas qismiga aylantiradi. Risklarni samarali boshqarish orqali korxonalar o'z

⁸⁴ COSO Enterprise Risk Management Framework, Committee of Sponsoring Organizations, 2017.

faoliyatini barqaror rivojlantirishi, moliyaviy natijalarni yaxshilashi va raqobatbardoshligini oshirishi mumkin.

Shu bilan birga, risk menejmentini takomillashtirishda raqamli texnologiyalarni joriy etish, malakali mutaxassislarni tayyorlash va xalqaro standartlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida korporativ boshqaruv tizimida risk menejmentining roli yanada ortib borishi kutilmoqda. Shu sababli, ushbu yo‘nalishda ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish va amaliy mexanizmlarni takomillashtirish muhim vazifa bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rasulov Z.T. Risk menejmenti va korporativ boshqaruv. – T.: Fan va texnologiya, 2020. – 256 b.
2. Mamatov B.S. Risklarni boshqarish nazariyasi va amaliyoti. – T.: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2021. – 280 b.
3. COSO. Enterprise Risk Management – Integrating with Strategy and Performance. – New York: COSO, 2017. – 128 p.